

RAIVO IRD

MUINASVÕITLEJA KÄSIRAAMAT

SÕJAMEES

Sõjamees on inimene, kes on valinud võitleja elukutse. Pole tähtis, kas ta teeb seda sõjas, turniiriplatsil või muul kombel, tähtis on ellusuhtumine – omada eesmärki, aidata kaaslasi ja mitte kunagi alla anda. Sihikindluse puudumisel, lodevusel ja käegalöömisel pole võitleja elus kohta, samuti ei saa tal olla teisi võrreldavaid prioriteete valitud raja kõrval. See on jäägitu pühendumise tee.

Sõjamehe jaoks on eluliselt tähtsad nii teadmised oma erialast, kehaline ettevalmistus, kui ka autoriteedi tunnistamine ja käsuahela järgimine. Ühtmoodi kiiresti surevad need, kes teevad rumalusi, ei jõua võidelda või ei suuda teha koostööd.

Sõjamees peab oskama hinnata olukorda, oma võimeid ja varustust ning vastavalt käituma. On aeg ründamiseks ja aeg taandumiseks, erinevatest olukordadest peab suutma õppida ja olla järgmisel korral targem. Tarkused jäävad, kuid lihasramm võib hääbuda paari nädalaga, kui võitleja on haavatud või ei saa muul põhjusel liikuda. Ükskõik kui headest võitlusoskustest pole midagi kasu, kui ei ole jõudu neid rakendada. Kui vähegi võimalik, tuleb teha trenni iga päev, ainult nii on võimalik saavutada vorm, millele saab alati kindel olla. Ülmuste käsud üksuses tuleb täita kiiresti ja vastuvaidlematult. Ainult nii saab asi libedalt toimida, muidu hakkab see käima üle kivide ja kändude, kuni mõni hästidistsiplineeritus üksus sealt lihtsalt üle sõidab.

Sõjas muutuvad kõik need asjad iseäranis oluliseks. Võitlejad peavad tegutsema nagu üks mees ja tegema kõike koos, ühe mehe nõrkus või rumalus nõrgestab kogu üksust. Varustus ja relvad peavad olema hästi valitud, lahingolukorras tegutsedes pole sõduril tarvis mittevajalikke asju, kõike hädavajalikku peab tal aga oleme kaks. Ta ei tohi maastikul silma paista, olla oma relvast kunagi rohkem kui haardekaugusel ega ilma ülemuse loata sammugi liikuda. Selline võitleja on nähtamatu, löögijõuline ja alati kohal kui teda vaja on.

VÕITLUS

Sõjamees ja võitlus

Võitlus on see, mille nimel sõjamees elab ja hingab. Ehkki raske, valus ning vigastusterohke, ootab ta seda kirgliku ärevusega. Mida lähemal on oht, mida lähemal on surm, seda elusamalt sõjamees ennast tunneb.

Ehkki võitlus on tähtsaim asi sõjamehe elus, moodustab see väga tühise osa tema ajast. Kuude ning aastate viisi tuleb teha ränka tööd, et teenida välja need verised ja kuldsed hetked. Sõjas seisneb suurem jagu tegevusest alati kohapeal passimises, ühest kohast teise jooksmises, positsioonide valimises ja nende kindlustamises. Mida paremini on kogu see

eeltöö tehtud, seda väiksem on võimalus vaenlast kohata, sest keegi ei taha rünnata hoolikalt valitud ja kindlustatud positsiooni, mida kaitsevad hästi ettevalmistatud sõdurid.

Sama lugu on võitlejaga, kes on pühendunud võitlusele turniiridel. Ka tema peab töötama oma eesmärgi nimel iga päev, et paaril korral aastas kusagil platsile astuda. Pühapäevavõitlejad ei jõua kunagi kaugele, sest nad on lodevad, nõrgad ja nende varustus on puudulik. Päevast päeva tuleb teha rasket trenni, taastuda saadud vigastustest ja vahepeal kaotatud jõudu uuesti taastama hakata. Peab ehitama varustust, parandama purunenud relvi ja turviseid. Samuti peab innustama ja abistama kaasvõitlejaid, sest üksik sõjamees ei võida kunagi suuri lahinguid.

Relvastatud võitlus

Relvastatud võitlus on väga vana kunst. Mitte nii vana kui poks ja maadlus, aga siiski sadu tuhandeid või isegi miljoneid aastaid vana. See sai alguse hetkest, mil esimene inimene haaras maast kaika, et teist sellega lüüa. Meie ajal võib surm saabuda põhjusel, et mees üle mere vajutab punast nuppu. Muistsel ajal, enne mootoreid, arvuteid ja tuumapomme, sõltus ellujäämine rohkem igapäevase võitlusoskusest. Vaenlase tapmiseks tuli talle võrdlemisi lähedale minna, see aga pole kunagi väga meeldiv, eriti kui vastane on suur ja kole. Mees pidi olema valmis ohuga silmitsi seisma, pidi olema julge ja treenitud.

Selleks, et valmistuda vaenlasega kohtumiseks ja hiljem teistele näidata, kuidas see juhtus, arenes reaalse võitluse kõrval välja kaks relvastatud võitluse alaliiki - sportlik võitlus ja teatraalne võitlus. Aja jooksul on need kaks üha enam kaugenenud reaalsest võitlusest. Rooma gladiaatorite võitlus oli nii teatraalne, sportlik, kui ka surmav. Tänapäeva sportlik võitlus, oma saja ja ühe ohutusnõudega, oleks muinasviikingi jaoks tõenäoliselt paras naljanumber ja sobiks rohkem vanaeitedele ajaviiteks. Holliwoodlik lavavõitlus ajaks aga naerma iga külakoera, kes on korra näinud, kuidas mõõka käes hoitakse.

Sportlik võitlus

Tegelikus võitluses elu ja surma peale ei pruugi võitleja oskustel olla määrav tähtsus. Siin on palju olulisem tahe ning julgus tappa, võime purustada vaenlase keha saatusliku kõhklushetketa. Vaid siis, kui mõlema võitleja suhtumine selles osas on samaväärne, olgu siis verejanuline või vastupidi, tulevad mängu jõud ning osavus. Jõu ja osavuse treenimiseks on välja kujunenud sportlik võitlus.

Paljusid sportliku võitluse tehnikaid on läbi ajaloo kasutatud lahingus ja kahevõitlustel, kuid suurem jagu tulutoovatest tehnikatest on sportvõitluse jaoks liiga ohtlikud. Vanemal ajal oli sportlik võitlus pärisvõitlusega tihedamalt seotud. Rahvusvahelisi spordiüritusi oli vähe ja peamine võimalus noorel atleedil ennast proovile panna, oli lahinguväljal. Keskajal hakati korraldama rüütliturniire. Turniiril võideldi nüride relvadega, eelnevalt kokku lepitud reeglite järgi ning võitja selgus vaenlase seljatamisel või punktide kokkuarvestamisel kohtunike poolt. Turniiride hiilgeaeg oli 14.-15. sajandil. Selleks, et turniiril mitte viga saada, mõtlesid

inimesed välja palju viise enese kaitsmiseks. 15. sajandiks kujunes välja plaatraudrüü, mis kattis täielikult kogu võitleja keha. Selles oli sportvõitlejatel ohutu üksteist materdada.

Sportliku mõõgavõitlusega tegeletakse ka tänapäeval. Lisaks kultuurilisele aspektile, vanade tarkuste ja traditsioonide hoidmisel, on see ka füüsiliselt arendav spordiala. Nüüdseks on mõeldud välja veelgi rohkem veidraid relvaimitatsioone ja kaitsevahendeid ohutuse tagamiseks - epee painduvad traatmõõgad, polsterdatud boffermõõgad, vehklemismaskid ja sportturvised. Stiile, tehnikaid ja formaate on palju, sportvehklemisest kuni traditsioonilise keskaegse turniirini välja. Reeglid on igal pool täiesti erinevad, alates sellest kui kõvasti ja kuhu võib lüüa, kuni selleni, mis värvi peavad olema püksid.

Võitlustreening

Kui otsustate alustada võitluse õppimisega, on alati kasulik leida õpetaja. Algtõed on väga lihtsad, kui ots kätte näidatakse, kuid paljude asjade peale ise lihtsalt ei tule.

Kõige esimesena õpitakse selgeks lööginurgad, mis jooksevad mööda neljakümne viie kraadi all asuvaid sirgjooni ülevalt alla ja alt üles. See on nagu üks suur X, mille võib harjutamiseks seinale joonistada. Lööginurkadel põhinevad löögid ja põhilöökidel kaitsed. Lööke on hea harjutada ka otsapidi maasse pistetud mõõgaposti või kuivanud puutüve peal, see annab ettekujutuse löögi iseloomust ja tugevusest sihtmärgi tabamisel. Alguses õpitakse löögid selgeks aeglaselt ja täpselt, hiljem lisatakse kiirust. Löökide kõrval on tähtis osa ka sammudel, tasakaalustaud liikumisel, stabiilsel kehahoiakul ja hingamisel – iga löögi aja tuleb hingata välja.

Ainult tehnika harjutamisest ei piisa, tuleb leida võitluspartner. Inimene võib olla õppinud kümme aastat ülipeeneid mõõgatehnikaid ja vorme, kuid kui tal puudub kogemus reaalsest vastupanust, saab ta esimesel kokkupõrkel vastasega haledalt kolki. Mida kontaktsem on võitlus, seda lihtsamalt lööb see verest välja võitleja, kellel puudub vastav kogemus.

Väga oluline on lihased ja liigesed enne intensiivsemat trenni soojaks teha, muidu võivad olla tagajärgedeks pöördumatud kahjustused ja rasked vigastuseks. Vigastatud liigesele tuleb kohe panna külmakompress ja elastikside. Peale trenni lõppemist peab lihaseid venitama ja märja nahaga ei tohi jääda seisma tuule või külma kätte.

Enese treenimine on alati ainult viitsimise küsimus. Kui puudub tehnikat valdav treener või võitluspartner, kellega kogemusi jagada, saab ikka teha jõutrenni ning oma kehalist tugevust ja vastupidavust suurendada. Varustuse puudumine pole samuti arvestatav vabandus, metsas on ka ikkagi küll ja poisid, kes tahavad lüüa, panevad kätte töökindad ja selga vatijope ning teevad seda ikkagi. See kes ei viitsi trenni teha, ei tee seda ka siis, kui tal on kõik olemas, vaid laseb kallil varustusel toanurgas tolmu koguda.

Kahevõitlus

Kahevõitlust tuleb kõige sagedamini ette turniiridel, aga pole välistatud ka muud juhtumid. Erinevalt sõjast ja lahingust, kus alati otsustab koostöövõime, loevad siin ainult võitleja enese jõud, oskused ja varustus.

Ohtlik pole võidelda meistriga, vaid vastasega, keda sa ei tunne. Harjumatu löök ootamatust suunast võib saada saatuslikuks, ükskõik kui oskamatult see on antud. Võõra vastasega võideldes on esimesed löögid alati kompavad, need pole suunatud mitte niivõrd tabamiseks, kui teise tegutsema sundimiseks, et näha mida ja kuidas ta teeb. Igal võitlejal on mingi talle omane löögirütm ning seda tabades ning tunnetades on võimalik leida selles auke, kuhu tabada.

Jälgida tuleb tervet vaenlast, mitte tema relva. Vastase rinnale suunatud pilk annab hea ülevaate. Tema silmad võivad vahel reeta järgmist lööki, kuid kiivri alt pole seda alati näha. Lööma peab ka siis, kui pole lootust tabada, sest see annab vastasele tegevust, surub kaitsesse ja tal pole mahti omapoolset rünnakut ette võtta. Samal ajal peab olema ettevaatlik kontralöökide osas, iga rünnak tekitab kaitses auke ning annab võimaluse vastulöögiks. Üheaegne tabamus on kahevõitluses väga tõenäoline, eriti mõök mõõga vastu, mida lühemad relvad, seda enam.

Raskes turvises võitlemisel saab tavaliselt otsustavaks vastupidavus. Eriti väsitav on igasugune tõuklemine ja maadlemine, samuti jooksmine, hüppamine ning muu intensiivne liikumisviis. Väsimustundele ei tohi alla anda, peab veel kõvemini peale suruma, sest ka vastane on väsinud ja tema tahe on nõrk. Lõpuks keeldub võitleja keha talle kuuletumast, käsi ei tõuse enam, kuigi seda püütakse tõsta. Siis on paras hetk tõdeda, et järmiseks korraks tuleb rohkem trenni teha.

Võitluseks valmistumine

Kui lahinguks või kahevõitluseks on võimalik valmistuda, tuleb seda teha hoolikalt. Varustus tuleb aegsasti valida ja üle vaadata, vajadusel parandada eelmise võitluse purustused või täiustada seda vastavalt saadud kogemustele.

Pole midagi tähtsamat kui kõva kõhutäis eelmisel päeval ja korralik väljamagamine öösel. Vee hulk kehas on elulise tähtsusega, iseäranis kuumal ajal ja raskes varustuses võitlejatele. Kõige parem on hakata juba eelmisel päeval vett jooma. Kui kusi muutub täiesti heledaks nagu vesi, on vedeliku hulk keharakkudes piisav ja hiljem ei teki vedlikupuudust. Nii peab võitleja kauem vastu.

Ka võitluse eel tuleb hästi süüa ja juua, suuri koguseid ei tohi süüa paar tundi enne võitlust. Vältima peaks raskesti seeditavaid ja rasvaseid toite, teravili on kõige parem. Väsimuse ja nõrkuse puhul on magusast suutäiest võimalik saada kiiresti ja kerge vaevaga suur hulk jõudu. Kindlasti peaks vältima alkoholi ja kofeiini sisaldavaid jooke.

Kaasvõitleja austamine

Võitleja poolt valitud tee on raske ning austusväärne, keegi ei tea seda paremini kui teine võitleja. Vaatamata sellele, et nad platsil üksteist tümitavad, embavad nad hiljem või suruvad kätt ning avaldavad vastasele austust.

Võitlejaid ei ole palju. Muistsete aadlimeeste vaim elab neis edasi, nad seisavad üks kõigi ja kõik ühe eest. Haljas tera ja võitluskirg seovad ühte nende hinged ning meeled, nad on

vennaskond, kes tegutseb ühise eesmärgi nimel. Kui seisad platsil, mõök käes, oled vennaskonda vastu võetud, ükskõik millisest usust, rahvusest või grupeeringust sa oled.

Võitleja peab oskama nii võita kui kaotada, mõlemat tuleb ette. Peale võitlust pole kombekohane süüdistada teisi pettuses või reeglite rikkumises, eriti nende seljataga. Peab kahetsusega tunnistama, et on neid, kes ei oska kaotada ning solvuvad, kui see juhtub.

Mida targem ja tugevam on võitleja, seda suurem peaks olema tema tolerantsus teiste suhtes. Pole viisakas vinguda vastase või kaasvõitleja välimuse või kommete üle, inimesed pärinevad erinevatest keskkondadest ja on väär pidada omaenese harjumusi ainuõigeteks. Algajaid ja oskamatuid peab suunama ja õpetama, mitte hurjutama ja alavääristama. Oskus ja kogemused ei tule üleöö. Me kõik oleme kusagilt alustanud ja peale meid tulevad uued, kes teevad asju omamoodi. Kui oleme neile eeskujuks ja austame neid, õpivad ka nemad üksteist austama ning aadlimeeste vaim ei sure.

LAHING

Tegutsemine lahingus

Püsida koos, liikuda koos, tegutseda koos – see on lahingus ellujäämise võti, üksik mees on surnud mees. Liikudes koos lahingupaarilisega, tuleb olla talle kehaga tuntavalt lähestikku, sest võitluses pole aega ringi vahtida. Hetkel, mil võitleja kaotab kehalise kokkupuute kaaslasega, on tema seljataga vaenlane.

Tähtis on näha võimalikult suurt osa lahinguväljast ja olla teadlik vaenlase asukohast. Üheksal juhul kümnest tuleb surmav löök kelleltki, kelle kohalolekust sul aimugi polnud. Üksinda jäädes tuleb pidevalt liikuda ja proovida kaaslastega uuesti ühineda, paigale jäämine tähendab surma.

Võimalusel tuleb rünnata mitmekesi üht vastast ja kui saab, siis seljatagant. Kõigepealt tuleb tappa nõrgemad vastased, sest tugevaga võitlusesse astudes võivad need seljatagant rünnata. Peatuda ei tohi hetkekski, tähtis on midagi teha. Kui vastane on löögiulateses, tuleb lüüa, isegi kui pole lootust pihta saada. See häirib tema kaitset ja võib anda võimaluse kaasvõitlejale.

Kaaslastele tuleb alati appi minna, isegi kui vastane on tugevam. Sõjahüüd on vajalik, et neid pimeduses või suuremas võitlejate hulgas ära tunda. Lahingusegaduses on lihtne rabada ka omasid, kui nende välimus on vaenlastega sarnane, sellepärast on suurema väehulga puhul soovitatav kanda ühiseid värve või tunnusmärke.

Üksuse juhtimine

Ükski üksus, mis koosneb rohkem kui ühest võitlejast, ei saa tegutseda ilma juhita. Vastasel juhul oleks tegemist vankriga, mida vedasid luik, vähk ja haug, igäüks isesuunas.

Hea juht on eelkõige oma meestele eeskujuks. Ta peab tegema kõike, mida teeb lihtsõdur, ainult paremini ja rohkem. Vaid nii võib ta välja teenida kõigutamatu autoriteedi. Juht peab

kohtlema kõiki ausalt ja võrdselt, ega tohi kedagi teistele eelistada. Ta ei tohi ka endale alluvate juhtide autoriteeti alla kiskuda, hurjutades neid lihtsõdurite kuuldes.

Juhi käsud peavad olema antud lihtsalt, selgelt ja enesekindlalt, isegi siis, kui ta sisimas kõhkleb. Sõduritele peab jääma mulje, et pealik teab alati, mida teha, see annab neile julgust ja kindlustunnet. Samal ajal peab juht oskama hinnata olukorda õigesti, kunagi ei maksa vallutada positsiooni, mida pärast ei suudeta hoida. Sellesse ämbrisse on astunud enamus suuri juhte, luues hiiglaslikke impeeriume, mida nad lõpuks enam kaitsta ei suuda. Tulemuseks on häving.

Siiski on liigne tormakus ja enesekindlus sõjas alati paremad kui kõhklemine. Pigem tuleb rünnata kui viivitada, sest igasugune ootamine õhnestab moraali ja süvendab võitlejate hirmu vaenlase ees. Moraali ülalhoidmiseks ja korra pidamiseks tuleb võitlejatele pidevalt tegevust anda. Piisab sellest kui luisata, et vaenlane on lähedal ja kõik käib nagu kellavärk.

Juhi kaotuse puhul peab keegi kohe tema kohustused üle võtma, vastasel juhul on üksus samahästi kui võitlusvõimetu. Kuna sõjas võib surma saada igäüks, peab juhi asendajate järjekord olema eelnevalt paika pandud kuni viimase meheni. Igäüks võib hädakorral juhti asendada, kuid hea juht on alati asendamatu.

Lahingtaktika

Ettemõtlemine on pool võitu. Vaenlase tegevuse aimamine ja oma eesmärkide salajas hoidmine on otsustava tähtsusega. Ootamatus suunas tegutsemine on alati kõige parem relv. Ükskõik, millist taktikat kasutatakse, tuleks seda teha ootamatult. Mis iganes parajasti käsil, tuleb vastasele jätta mulje, et tehakse otse vastupidist. Oma nõrkust tuleb näidata tugevusena ja tugevust nõrkusena. Rünnakut kavandades ei maksa siiski unustada, et ükski plaan ei ela üle esimest kokkupõrget vaenlasega. Alati läheb kõik teisiti ning siis on määrav kiire otsustusvõime ja tegutsemine.

Eduka sõdimise põhiline taktika lihtne - väldi tugevamaid üksuseid ja purusta väiksemad. Üksikutele vaenlastele peab tegema kiire lõpu, enne kui nad ühinevad ja seeläbi tugevamaks muutuvad. Silmnähtavalt tugevama vastaste eest on targem kõrvale hoida, väljaarvatud siis, kui kaaslane on hädas või kui vaenlase kinnipidamine on teiste üksuste jaoks elulise tähtsusega.

Kergemate ja nõrgemate vastaste hulka tuleks rabada otserünnakuga, paisata nad pikali ja joosta neist üle. Võimalusel tuleb lõhestada vaenlase rivi ühte punkti suunatud rünnakuga, sealjuures peab jälgima, et kahte lehte löödud vaenlased ründajaid sisse ei piiraks. Peale vastase rivist läbimurdmist tuleb püsida pidevas liikumises, kuni teised on järele jõudnud. Kui keegi tekitab läbimurdekoha, peavad kõik kasutama tekkinud avaust ja talle viivitamatult järgnema.

Parema varustusega tugevat lahingrivi peaks katsuma ümbert haarata ning rünnata neid külgedelt ja tagant. Otserünnak suurte kilpide ja raskes turvises võitlejate vastu oleks mõttetu, samal ajal on sellised võitlejad tavaliselt aeglased ning kohmakad. Nende külgvaade on

piiratud suletud kiivrite tõttu ja nad ei näe mujale kui otse ette. Kui vaenlane on sisse piirtud, tuleb talle jätta võimalus läbimurdmiseks ja põgenemiseks, muidu võitleb ta meeleheitlikult kuni surmani ja tekitab enne seda veel kohutavaid kaotusi.

Päris sõjas tekitab võitlus nii või teisiti kaotusi ning hävingut mõlemale poolele ja üldse on sõdimine väga kulukas tegevus. Sellepärast on ainus puhtalt võidetud lahing see, mis on võidetud ilma võitluseta. Parem positsioon, parem relvastus ja parem moraal tagavad selle, et vaenlane taandub ilma kokkupõrketa. Vaid selline saab olla puhas võit.

Lahingivi

Kõige lihtsam ja enamkasutatud formatsioon, mille üksus võib moodustada, on lahingrivi. Lahingrivi seisavad võitlejad külge külge kõrval kas ühel või mitmel real, olenevalt nende hulgast ning relvastusest. Eespool on tavaliselt nooremad võitlejad, kes on julged ja tugevad, vanad ja kogenud tagapool peavad olukorra lahendama, kui midagi valesti läheb.

Esimeses reas on kilbimehed. Kilbid lukustatakse, kilbi parem serv üle paremal seisva kaaslese kilbi. Odamehed ja teised kahekaerelvad moodustavad järgmise rea kilbimeeste seljatangaga. Odamees lööb üle eesmise võitleja kilbikäe. Viimases reas on vanemad võitlejad ja varumehed, kes kaitsevad tagakülge ning tiibu, samuti kerged üksused, kes võivad sooritada kiirrünnakuid vastase seljatangaha.

Rivi ees on rinne, rivi taga on tagakülge. Käsklusi jagatakse rivi tagant, sammu hoitakse trummi või rütmiliste hüüatuste järgi. Lahingrivi ise jaguneb paremaks tiivaks, vasakuks tiivaks ja keskjõududeks. Iga võitleja teab, millisesse osasse ta kuulub ja nii tiivad kui keskjõud on vajadusel kasutatavad iseseisvate üksustena. Käsuga "ümber pöörd" lähevad parem ja vasak tiib vahetusse ning võib tekkida segadus. Sellega peab rivi juhtimisel arvestama.

Parem tiib on rünnakutiib. Seal on kõige tugevamad võitlejad. See külge on tugev rünnakul, sellepärast on rivi vasakule alati lihtsam pöörata. Vasakul tiival on vanad ja kogenud võitlejad, tiiva viimane mees on vasakukäeline. Vasak külge on kaitstes alati tugevam kui parem, sellepärast on paremale tiivale kasulik jätta looduslik kaitse. Keskjõud moodustatakse noortest ja julgetest võitlejatest, seal on raske raud ja suured kilbid, keskmine mees on kõige pikem ja tugevam. Keskpäik peab kaitstes iga hinna eest vastu pidama, muidu on rivi lõhutud, rünnakul peavad keskjõud suutma vaenlase rivist läbi murda.

Lahingrivi võideldes on kõige tähtsam koospüsimine. Vaenlast ei tohi minna üksinda taga ajama, ilma käsuta ei tohi joosta edasi ega tagasi, peab liikuma koos ja jälgima kaaslast. Kõrvalseisva võitleja löök võib avada vastase kaitse ja tekitada võimaluse tabada.

Kokkupõrkel tugeva vaenlasega lahingrivi laguneb. Tähtis on see võimalikult kiiresti taasmoodustada. Kui rivi on segamini paisatud, peab võitleja minema appi kaasvõitlejale, mitte otsima isiklikku vastast. Koos saadakse vaenlasest jagu ja minnakse nüüd juba kahekesi appi järgmistele võitlejatele. Nii ongi üksus varsti jälle koos.

Lahingrivi käsklused

Rivi – rivi moodustatakse juhi poolt käega näidatud suunas, ülestõstetud käe puhul rivistutakse juhi seljataha kolonni. Alussõdur on ankrumees, võitleja tiival, kes asub pigale esimesena ja kelle järel teised joonduvad.

Laiali – rivi läheb laiali

Edasi marss - rivi liigub edasi

Tagasi marss - rivi liigub tagasi

Paremale marss - rivi liigub külg ees paremale

Vasakule marss - rivi liigub külg ees vasakule

Paem pool - rivi pöörab paremale (parem tiib jääb teljena paigale, vasak liigub)

Vasak pool - rivi pöörab vasakule (vasak tiib jääb teljena paigale, parem liigub)

Ümber pöörd - võitleja tõstab kilbi peakohale ja pöörab end ringi ümbervasaku õla

Minu järel marssmarss - kõik jooksevad juhile järel

Sihtpunkti marssmarss - kõik jooksevad juhi poolt osutatud sihtpunkti

Iga võitleja kordab ühe korra valjul häälel juhi antud käsku, et see jõuaks kõikide võitlejateni. Kui käsklus antakse ainult osale rivist, lisatakse sinna ette näiteks “parem tiib”. Lahingukäras, kui käskluste andmine on raskendatud, võib juht rivi tagant võitlejaid kaikaga togida, et ennast arusaadavaks teha.

RELVAD

Relv on võitleja käepikendus. Ei ole olemas parimat relva, on vaid käesoleva relva asjakohasem kasutamine. Igal relval on eelised teatud olukorra ja eesmärkide puhul, ebasobivates tingimustes võib ta osutada kasutuks. Sellepärast on väga tähtis valida sobiv relv. Relvad jagunevad nürideks ja teravateks, ühekäe ja kahekäe relvadeks. Kõige silmatorkavamateks omadusteks relva juures on tema pikkus ja kaal. Lisaks sihtotstarbelistele relvadele on olemas veel improviseeritud relvad, milleks võib olla ükskõik milline kättepüütav ese.

Teravad ja nürid relvad

Relvad jagunevad teravateks relvadeks ja nürideks relvadeks. Nüri löök tekitab vähem pindmisi vigastusi ja on mõeldud pigem luude purustamiseks. Sellepärast on nürid relvad tihti raskemad ja suurema löögijõuga.

Terariistad on vastase lõikamiseks, raiumiseks või torkamiseks, tekitades lahtiseid haavu pindmistest lõigetest kuini äraraiutud liikmeteni. Vastava terakujuga relv võib piisavalt tugeva löögijõu puhul läbistada ka turvise. Teravad relvad on odad, kirved, mõõgad, noad.

Kuna nüri relva löögipind on suurem, tabab see vastast kindlamini ega libise näiteks libedalt raudplaadilt nii kergelt kõrvale kui õhuke tera. Raske nui löök võib vigastada ka raudrüüs vaenlast, tekitades talle tugevaid põrutusi. Nürid relvad on igasugused nuiad, alates lihtsast vemblast kuni erineva konstruktsiooniga metallnuiadeni, mille küljes võib leiduda ka

teravaid osi. Omamoodi nüri relv on turniirimõök, terariista nüri immitatsioon, mis on mõeldud harjutusteks ja ohutuks võistlemiseks.

Pikad ja lühikesed relvad

Relva pikkus määrab võitleja löögiulatuse. Suurem löögiulatus on ülim eelis, mis võitluses saab olla, selle vastu on raske midagi ette võtta. Vaenlane tabab sind enne, kui üldse temani küündid.

Relva pikkus võib muutuda puuduseks, kui vastasel õnnestub tungida liiga lähedale. Pikad relvad ei muuda nii kiirelt rünnaku suunda kui lühikesed ja vajavad manööverdamiseks vaba ruumi. Kitsastes siseruumides või tihedas võitlejate summas muutub isegi mõök kasutuks, rääkimata odast, sellises olukorras on kõige parem kasutada nuga. Just tihedas võitlejate summas kasutamiseks oli mõeldud roomlaste gladius. Paremal puusal kantuna oli seda võimalik välja tõmmata isegi siis, kui käed olid vastu külgi litsunud. Samuti on väljaspool lahingolukorda suurte relvadega ebamugav liikuda ja neid igal pool kaasas vedada.

Enamalt jaolt on pikkade relvade näol tegemist kahekäerelvadega nagu oda, kahekäe kirves või hellebard. Kõige pikem relv on faalanksi oda, selle pikkus võib küündida kuue meetrini. Lühikest oda võib kasutada ka ühe käega. Mõökadest on kõige pikemad bastard ja rapiir, mis võivad olla pikemad kui meeter.

Kõige lühemad relvad on igasugused noad, pistodad ja väikesed mõõgad nagu saks, gladius, lühike mereväe saabel või tääk. Kõige väiksema löögiulatusega ning samas kõige paremini varjatav relv on nukirauad, mille omamine on tänapäeval seadusega keelatud.

Rasked ja kerged relvad

Kaal mõjutab relva kiirust ja löögijõudu. Raske relv on aeglane, kuid tekitab kohutavaid purustusi. Lahingus on selline relv hea, sest lööb vastase ühe hoobiga rivist välja. Samuti absorbeerib raske relv (ka raske kilp) hästi sissetulevaid lööke. Raske relva puudusteks on aeglased ja kergesti jälgitavad löögiseeriad ning aeglane taastumine peale lööki - relv ei jõua piisavalt kiiresti tagasi kaitseasendisse või uuele löögile. Kohmakust löögilt kaitseesse liikumisel leevendab kilbi kasutamine lisarelvana või teiste üksuste toetus lahingravis.

Kerge relv on kiire, kuid tema löögijõud on väike, samuti ei absorbeeri ta raskeid lööke ning võib otsese tabamuse puhul järele anda või isegi puruneda. Vastase tabamine sellega on tõenäolisem, aga tabamus ei peata vastast sellise kindlusega kui raske löök. Nõrga raiejõu tõttu on kerged relvad tavaliselt torkerelvad. Torge on kiire ja efektiivne.

Kõige raskemad on kahekäe relvad - kahekäe kirves, hellebard ja suur nui. Ka pikk oda võib olla päris raske ning kuna torkel on kogu energia suunatud ühte punkti, võib tulemus olla väga hirmuäratav.

Ühekäe nui ja ühekäe kirves võivad olla nii rasked relvad, kui ka väga kergeid, olenevalt tegumoest. Väga kerge ja kiire relv võib olla näiteks kergest puidust või rotangist kepp. Mõökade seas leidub samuti raskemat tüüpi relvi nagu falkion, falkata või kahekäe mõök. Valdavalt on mõõgad aga kergemapoolsed ja kaaluvad umbes kilo. Eriti kerged on igasugused

uuema aja vehklemisrelvad, mis on arenenud välja saablist ja rapiirist ning muidugi väikesed noad ja pistodad.

Mõök läbi aegade

Vanimad teadaolevad lühikesed mõõgad pärinevad pronksiajast, enam kui viis tuhat aastat tagasi. Umbes kolme tuhande aasta eest hakkasid kreeklased ja keldid kasutama raudmõõku. Esialgu polnud need palju paremad pronksrelvadest, hiljem hakati mõõku valmistama karastatud terasest ja kvaliteet paranes. Varasemal ajal oli peamiselt tegemist lühikeste sõjanugadega nagu roomlaste gladius või raskete raierelvadega nagu falkata, mis oli väga laialdaselt kasutusel olnud mudel.

Pika sirge mõõga ehk spatha võtsid roomlased impeeriumi lõpuperioodil üle keltidelt ja see sai ka viikingiajal kasutusel olnud mõõkade eelkäijaks. Kuni viikingiaja lõpuni olid pikad mõõgad aga siiski pigem haruldased kui igapäevased, seda peamiselt kvaliteetse materjali vähese kättesaadavuse tõttu.

Üheteistkümnenda sajandi paiku tekkis mõõgale ristraud ja sündis traditsiooniline rüütlimõök. Paremate materjalide toel muutus mõõga tera aja jooksul üha pikemaks ja kergemaks, samuti leidsid mõõgad sõjapidamises laiemalt kasutust. Muutus ka tera läbilõige. Õhuke ja lai kesksonega tera, mis sobis hästi turvistamata vaenlase hakkimiseks, asendus rombikujulise teraprofiiliga, millel oli terav ots ning mis läbistas moodsat turvist paremini. Samal ajal levisid ka aasiast ülevõetud ühateralised saablid ehk falkionid, rasked ning suure purustusjõuga raierelvad.

Kuueteistkümnendal sajandil arenes ristraua ümber kätt kaitsev korv ja tekkisid esimesed rapiirid. Rapiir oli peamiselt torkamiseks mõeldud relv, mille tera läbilõige oli vagel lausa ristküliku kujuline, kuna lõiketera asus ainult tipupoolse kolmandiku ulatuses. Sellise profiiliga relv võis olla üle meetri pikk ja väga peenike, ilma et see oleks murdunud. Hiljem muutusid rapiirid lühemateks ja kergemateks vehklemisrelvadeks. Kergemaks ja õhemaks muutusid ka saablid. Kerge saabel oli ratsaväe ja ohvitseride seas aktiivselt kasutusel veel esimeses ilmasõjas, tänapäeval kuulub see vahel sõjaväe paraadmundri juurde.

Tänapäeval on mõök rohkem sportrelv ja armee igapäevasesse varustusse ei kuulu. Kolmanda maailma riikides võib leida selles suhtes küll erandeid, mõõgalaadsetest relvadest leiavad näiteks aktiivset kasutust matšeed, millega mõndes Aafrika riikides veel hiljaaegu laiaulatuslikke genotsiide on korda saadetud.

Mõõga kasutamine

Mõõga valmistusviis on alati olnud keerukas ja kallis, see on auväärse sõdalase riist ning nõuab meisterlikku käsitsemist. Asjatundmatu kasutaja võib kergesti rikkuda väärtusliku relva. Mõõgatera risti löögi ette asetamine muudab selle hambuliseks, lapiti löögi puhul võib aga õhuke tera murduda. Väga kerge mõõgaga ei ole soovitatav üldse lööke tõrjuda, parem on eest ära liikuda. Tera tuleb hoida puhta ja kuivana, muidu hakkab see roostetama. Lubamatu on mõõgatera maasse torkamine või relva märjale maapinnale asetamine.

Mõõk on relv, mis sobib kasutamiseks kõige erinevates olukordades. Seda on mugav kaasas kanda, võitluses on ta hästi juhitud ja kasutatav nii raiumiseks, lõikamiseks, torkamiseks, kui ka vastase löökide tõrjumiseks. Mõõga mitmekülgsus on samas ka tema nõrkus. Ühendades mingil määral kõikide relvade omadusi, pole ta üheski neist kõige tugevam. See ilmneb väheses löögiulatuses võrreldes odaga, väheses purustusjõus võrreldes kirve või nuiaga ja väheses kaitsevõimes kilbi kõrval.

Mõõgad on erineva pikkuse, kaalu ja otstarbega. Lahingolukorras töötab mõõk ülihästi, kui kasutada lisarelvana kilpi. Sellele relvakombinatsioonile on väga raske midagi võrdset vastu panna. Üldjuhul ei ole aga mõõk lahingrelv, tema peamine koht on kahevõitluses.

Kergeste mõõkadega sooritatakse lõikeid ja torkeid, kerge relv omab eeliseid kiiruses. Puudusteks on vähenenud löögijõud massi puudumise tõttu, õhukese tera puhul purunemise oht ja lühikese mõõga puhul väike löögiulatus. Vastase tabamine on kerge relvaga lihtsam, kuid tekitatud vigastused on samuti kergemad.

Mida raskem on mõõga tera, seda tugevam on löögijõud. Raske mõõk sarnaneb kirvele, mis võib raiuda vastase kehasse suuri haavu, kuid uuele löögile minek või kaitseasendisse taastumine võtab aega. Kõige mõjuvam viis vastase peatamiseks on torge, sest see tungib sügavale kehasse ja põhjustab tõsise vigastuse. Mida pikem on mõõk, seda lihtsam on vastast torkega tabada.

Selleks, et parandada mõõga juhitudust, lisatakse vahel käepidemele raskus, mis tasakaalustab tera. Tasakaalustamine muudab relva kergemini kontrollitavaks, kuid vähendab samas löögijõudu. Mida rohkem raskust on käepidemes, seda lihtsam on tera suunata. Mida raskem on relva tipp, seda kõvem on löök. Tasakaalustatud relv töötab hästi siis, kui see on võitleja ainus relv. Tasakaal võimaldab kiiret üleminekut löögilt kaitseks, löögi sooritamiseks kulub vähem jõudu ja see on täpsem. Kui võitleja kasutab lisarelvana kilpi, puudub tal terav vajadus mõõka kaitstes kasutada ja soovitatav on panustada löögijõu suurendamisele ning võtta tasakaalustamata või raskem relv.

Oda

Oda on kõige enamlevinud lahingrelv läbi aegade. Oda valmistamiseks kulub vähe materjali, kuid saadud kasu on suur. Varasemal ajal valmistati odaotsi kivist või pronksist, hiljem rauast. Püssi otsa kinnitatava täägina on oda kasutusel veel tänapäevalgi. Hädapärast saab odana kasutada lihtsalt otsast teritatud pikka kaigast.

Odatüüpe on erinevaid. Mõned odateravikud on laiad ja õhukesed, sellise teravikuga saab lisaks torgetele teha ka lõikeid. Sobivad hästi ilma turviseta vastasega võitlemiseks. Teised teravikud on rohkem rombitaolise läbilõikega ja ilma olulise lõikeservata, mõeldud läbistama turvist. Mõnel odal on putke küljes tera suhtes risti asetsevad tiivakesed, mida on võimalik kasutada haakekonksudena. Sellise odaga saab vastase kilpi kõrvale tõmmata ja kasutada tekkinud ava torkamiseks. Odal võib olla väike teravik ka teises otsas, mis võimaldab torgata

relva mõlema tipuga. Roomlaste odal oli väike teravik peenikese terasest varre otsas, kuna puitvars asus ainult relva tagumises osas.

Oda pikkus võib varieeruda. Viskeoda pikkus on tavaliselt poolteist meetrit. Karuoda on mehepikkune. Tavalise sõjaoda pikkuseks on kaks kuni kolm meetrit. Faalanksis kasutati odasid, mis olid kuni kuus meetrit pikad. Suure oda jõud on selle massi tõttu väga suur, raske odaga rõngassärgist läbitorkamine pole probleem.

Oda võitluses

Odamehe jaoks on kõige tähtsam hoida vahemaad enda ja vastase vahel, mis on vajalik relva kasutamisest. Tagapool asuv käsi hoiab odavarre otsast ja annab torkele jõu, eesmine käsi juhib selle suunda teraviku lähedalt, kuna odavars libiseb torkel läbi pihu. Hea on hoida odatipp liikumas väikestes sõõrides. Nii ei saa vastane seda siduda ega aimata järgmise torke sihtpunkti. Kui vastane odaotsast siiski mööda saab, peab kiirelt taganema või oda tagasi tõmbama. Viimases hädas tuleb oda risti keerata ja püüda vastast varrega tõrjuda.

Rünnates oda otse eest, on kõige tähtsam teravikust mööda saada. Ilma kilbita, lühikese relvaga, on oda väga raske rünnata. Ainus võimalus on püüda seda relvaga siduda ja teise käega odavarrest kinni haarata. Kilbimees saab odameest rünnata jõulise edasisööstuga, surudes odaotsa kilbiga maha. Tegutsema peab väga kiiresti, kuna odamehe varustus on tavaliselt kergem ja ta liigub kiiremini. Kaua kilbimees põgenevat odameest taga ajada ei jõua.

Oda on nõrk küljelt ja tagant, oma pikkuse tõttu on tal raske suunda muuta. Faalanks on eestpoolt võitmatu, kuid külgrünnakuga on seda lihtne maha joosta ja selle pööramine võtab aega. Sellepärast vajab faalanks kindlasti külgakaitset. Kui lahingpaari moodustavad odamees ja kilbimees, peab odamees hoiduma kilbimehe seljataha. Odale on kilbi kaitse oluline, üksik odamees ei pea lahinguväljal kaua vastu.

Kirves

Kirves on suure purustusjõuga raierelv, millest on lahingus palju abi. Kirvehoop on väga tugev, sest peaaegu kogu relva raskus asub selle tipus. Kirvega võib lihtsa vaevaga purustada vastase kilbi. Varasemad sõjakirved sarnanevad paljuski nuiadega. Alguses valmistati neid tugevast puidust või kivist, siis pronksist, hilisematel ajastutel rauast.

Kirves võib olla ühekäe või kahekäe oma. Väikest ühekäe kirvest on hea kasutada koos kilbiga, sest kaitserelvana pole kirves eriti hea. Kahekäe kirvest kasutatakse peamiselt lahingravis kilbimeeste seljatagant, selle relva mass võimaldab tekitada kohutavaid purustusi. Kahevõitluses kasutatakse vastase löökide tõrjumiseks pika kirve vart.

Rauast sõjakirve tera on erinevalt kiilja töökirve omast õhuke ja kerge. Kirve kuju võimaldab seda kasutada ka haakimiseks vastase kilbi või turvise külge ja sel kombel vaenlase pikalitõmbamist või lahingrivist välja sikutamist.

Hiliskeskajal arenes välja veel erinevaid kirvelaadseid relvi. Sõjavasar on mõeldud raske raudrüüs rüütli ründamiseks. See relv sarnaneb kirkaga, relvapea üks pool on tõmp või

nurgeline, sellega saab pörutada tugeva hoobi vastu kiivrit või terasplaati. Teisel küljel on pikk teravik, mis võib tungida turviseplaatide vahelt sisse või isegi läbi plaadi. Sõjavasar võib olla nii lühikese, kui ka pika varrega. Varre teises otsas on väike odaotsale sarnanev teravik. Suurt laia teraga kahekäekirvest, millel on ka torkamiseks sobiv ots, nimetatakse hellebardiks.

Nui

Nui on tõenäoliselt maailma vaim relv. Nui on lihtne valmistada ja tal on suur purustusjõud. Nui on ajaloos tihti olnud pealiku või ohvitseri tunnusrelvaks.

Olenevalt pikkusest ja kaalust võib nui olla ühekäe relv, aga ka kahekäe oma. Kahekäe nui on hirmus relv ja võib maha võtta koguni raskes turvises võitlejaid. Erinevalt terarelvadest ei libise nui nii kergesti kõrvale libedatelt metallpindadelt ja saadud pörutus on tugevam.

Kõige lihtsam nui on võsast lõigatud madjakas. Hea nui saab noore tamme tüvest, kui see on juurtega välja tõmmatud. Tüve kõige alumine ots jääb siis nui peaks. Seda võib tugevdada rauast või pronsist võru või sepanaeltega. Mõnedel nuiadel on varre otsa pistetud rauast või pronsist munakujuline või ka nurgeline ots. Munaja peaga ogalist nuiat nimetatakse morgensterniks. Väga hirmuäratav relv on raudnui ehk *mace*, mille rauast varre otsas on ristikujulise läbilõikega pea.

Piitsad ja kettnuiad

Omaette liigi moodustavad rippuvate osadega relvad. Siia kuuluvad piitsad, koodid ja kettnuiad. Kettnui, mille pead ja vart ühendab kett, on suure purustusjõuga. Küll on aga sellist relva raske juhtida ja selle käsitsemine nõuab vilumust. Oma kontrollimatuse tõttu on kettnui sportvõitluse jaoks kõlbmatu, sest on võimatu täpselt teada, kuhu ja kui kõvasti ta tabab.

Kettrelvaga saab lüüa vastast ka üle tema kilbi serva. Samuti on võimalik ketti või köit löögi hooga vastase relva külge kruttida ja siduda. Siin maksab aga silmas pidada, et sellisel juhul on seotud ka lööja enda relv ja ta vajab vastase ründamiseks lisarelva.

Teraspiitsa ehk teisisõnu käepidemega keti omamine on tänapäeval seadusega keelatud, kuna see on ohtlik relv, mida on võimalik varjatult kaasas kanda.

Improviseeritud relvad

Võitlus puhkeb tihti ootamatult ja siis tuleb haarata seda, mida leidub. Kõige vanemad improviseeritud relvad on kivi ja kaigas. Moodsas sõjas on kasutatud sapöörilabidad. Vanglas valmistatakse väga ohtlikke relvi teravaks ihutud lusikasabadest või hambaharja varre sisse sulatatud žiletiteradest. Igapäevastes kaklustes lähevad käiku lauanõud, toolid ja isegi kokku keeratud ajaleht. Terariista vastu võideldes saab edukalt kasutada mõnda riideeset, mille sisse tera takerdub. Väga head relvad on igasugused tööriistad, rauajupid, ketid, peasapallikurikad ja golfikepid. Kui pea kord juha lõhki löödud, ei ole oluline, millega seda tehti.

Relvaimitatsioonid ja sportrelvad

Selleks, et harjutada, võistelda või mängida ilma üksteist vigatamata, on välja mõeldud ka erinevaid relvaimitatsioone. Kendovõitlejad kasutavad kokkukõidetud pambuskimpudest mõõgaimitatsioone, relvi tehakse ka rotangmaterjalist. Samuti on olemas pehmed relvad

nagu larbiboffer ja lateksmõök, sarnaseid kasutavad ka idamaiste võitluskunste harrastajad. Keskaegse võitluskunsti treeningutel on mõnel pool kasutusel reaalse mõõga kaaluga pehmendatud relvad.

Kõige lihtsam treeningvahend on võsast võetud kaigas. See on nii odav ja kättesaadav, et relva puudumine ei tohiks kellegi jaoks olla vabandus trenni tegemisest viilimisel. Kui kaigast pisut voolida, on võimalik saada puumõök. Hea puumõõga valmistamine on siiski keeruline ja teadmisi nõudev, täiskontaktel võitlusel kipuvad need purunema. Tuleb valida õige puit – tamm, saar, pihlakas, käib ka kask või vaher. Tähtis on, et ei oleks oksakohti ning puusüü jookseks igalpool paralleelselt. Saekaatris lõigatud laud ei sobi puumõõga valmistamiseks, sest süü on seal tavaliselt diagonaalne ja materjal kipub murduma.

Treenimisel terasrelvadega on tähtis, et need oleksid piisavalt nürid. Mõõgatera ei tohi olla õhem kui kaks millimeetrit, muidu hakkab see lõikama. Torkerelvad, näiteks epeemõõgad, on tehtud nii painduvad, et tabamisel pole neil läbistavat jõudu. Samuti peab torkeots olema piisavalt jäme, et mitte vehklemismaskist läbi tungida.

Kilp läbi aegade

Kilbi põhimõtte ja tekkepõhjused on lihtsad. Kui keegi sind lööb, on mugav millegi taha peitu pugeda, olgu see siis laudauks või pajakaas. Lisaks saab sõjamees kilpi kasutada ka muul otstarbel – toolina, lauana, vihmavarjuna. Kilbi kuju, suurus, materjal ja ehitus on varieerunud läbi aegade.

Kõige vanemad kilbid olid tõenäoliselt nahast või puidust, on kasutatud ka vitstest punutud kilpe. Kreeklastel olid pronksiga kaetud rasked ümmargused kilbid. Kreeka sõdalase kilp oli hinnaline ja lahingus tähtis, selle kaotamine polnud mõeldav. Sõjamees pidi tulema tagasi kilbil või kilbiga. Roomlased kasutasid erinevaid puidust kilpe, väiksemad olid ovaalse kujuga, suuremad nelinurksed ja külgedele kaarduva pinnaga, niinimetatud tornkilbid. Tornkilpe kasutati lahingformatsioonides, selline kattis võitleja säärtest kaelani.

Põhjapoolsed hõimud kasutasid varasemal ajal võrdlemisi pikki ja kitsaid nurgelisi või ovaalseid kilpe, veidi hiljem muutusid need ümmarguseks. Viikingiajal oli kõige enam levinud ümmargune metallist kupuga puitkilp, mis võis olla ka nahaga kaetud. Selle läbimõõt ei ületanud meetrit. Normannide vallutuste ja esimeste ristsõdade ajal olid kasutusel suured tilgakujulised kilbid, mis katsid võitleja põlvest õlani. Moodsate jalaturviste kasutuselevõtmisel muutusid rüütlkilbid hiljem väiksemaks, kuni plaaturvise ilmumisel kaotasid oma tähtsuse hoopiski.

Valdavalt olid keskaegsed kilbid puidust, metalli kasutati kupalde valmistamisel ja vahel ka serva tugevdamisel. Hiliskeskajal tehti mõnel puhul ka õhukesest terasest kilpe, näiteks bucklerid, väikesed ümmargused rusikakilbid, mille läbimõõt oli vaid paarkümmend sentimeetrit.

Linnuse piiramisel kasutati inimesest kõrgemaid suuri kilpe. Need olid varustatud püstihooidvate tugegedega ja avadega, mille kaudu vibukütid ja arkebuusimehed said lasta. Veel

esimeses ilmasõjas olid olemas paksust terasest jalaväekilbid, mida küll väga palju ei pruugitud, sest nad olid liiga rasked. Tänapäeval kasutab märulipolitsei suuri läbipaistvaid plastikkilpe, mille silmapaistev omadus on see, et nad ei varja vaatevälja.

Erinevate kilpide kasutamine

Kõige tähtsam on meeles pidada, et kilp on relv ja seda tuleb vastavalt kasutada. Kaks relva on alati parem kui üks, kilp on kõige tulusam lisarelv oma suure kaitsepinna tõttu.

Kilpi peab hoidma kerges kaldes, ülmine serv kehale lähemal kui alumine. Löögid tuleb vastu võtta kilbi täispinnaga, soovitatavalt kuplaga. Serva võetud löögid lõhuvad kilpi. Kui jõudu on vähe ja kilp on raske, peavad sellega tehtud liigutused olema minimaalsed, kilpi pole mõtet kehast eemale viia ja kätt sel kombel kurnata. Kui kilp on kerge või jõudu on palju, võib sellega rohkem vehkida. Kilpi saab edukalt kasutada vastase löömiseks ja tõukamiseks. Raske kaalu tõttu võib löök kilbi servaga tekitada raskeid vigastusi, sellepärast on see sportvõitluses tihti keelatud, sõjas aga väga tõhus võte.

Kuna keha keskosa on kilbiga varjatud, on võimalik lüüa ülespoole kilpi ehk pähe või allapoole kilpi ehk jalga, paremal juhul puusa või külge. Nende kahe verandi vahel peab kombineerima. Kilpi ei tohiks tõsta näo ette, nii et see varjab vaatevälja, vaid pigem küljele. Kahe järjestikkuse kiire löögi puhul pähe on tõenäoline, et teine löök võib tabada, kui sihtmärk varjab esimest lööki kaitstes oma vaatevälja.

Viikingikilp ehk ümarkilp on ringikujuline, keskelt käepidemega. Sangast kinnihoidvat kätt kaitseb plekist kupal, kupla sisse on soovitav panna tükk lambanahka või kasutada paksemat kinnast, kilp püsib siis kindlamalt käes ja kupla mõlkimisel ei teki vigastusi. Selline kilp erineb oluliselt rihmadega käe külge kinnitatavast rüütlikilbist ja on palju liikuvam. Rihmadega kilp liigub samal raadiusel käsivarrega, ümarkilbi liikumisraadius on sama suur kui kämblal. Sellega on hea kaitsta nii pead kui jalgu ning ta on aktiivse relvana paremini kasutatav, sellega on väga hea vastast lüüa ja tõugata. Ümarkilbi vähendatud variant ehk *buckler* kujutab endast sangast hoitavat kilbikupalt, plekist poksikinnast, millega on hea vastasele molli taguda. Rihmadega kilpi ei saa sellisel kombel ette sirutada, saab lüüa ainult sisemise servaga või tõugata kogu kehaga. Samas on ümarkilpi füüsiliselt raskem käsitseda ja selle tõelised eelised tulevad välja juhul kui võitleja on piisavalt tugev või kilp piisavalt kerge.

Lahingravis on palju kasu suurest tilgakujulisest või kandilisest kilbist, mille tagant paistavad välja ainult peanupp ja labajalad. See kaitseb ära suurema osa kehast ja omab nii eeliseid väiksema kilbi ees. Suure kilbi puudusteks on tema raske kaal ja halb tasakaalustus, mistõttu ei saa teda nii hästi peakohale tõsta ning pikal retkel on tülikam kaasas vedada.

TURVIS

Turvis kaitseb võitleja keha. Nii nagu relvagi puhul, ei ole olemas turvist, mis sobiks igasugustes tingimustes. Tähtis on teadmine, millistes tingimustes seda kasutada tuleb.

Turvise valik on alati kompromiss ohutuse ja mugavuse vahel ning võitleja peab suutma ohtu õieti hinnanta. Mida rohkem on turvist, seda raskem on võitlejat vigastada, kuid seda aeglasemalt ta liigub ja kiiremini väsib. Oluline erinevus on ka turniiriturvise ja sõjaturvise vahel.

Turvise valmistamiseks on erinevaid materjale ja võimalusi. Igaühel neist on omad eelised ja puudused. Hea turvis on tehtud hoolikalt valitud materjalidest, lähtuvalt otstarbest ja vastab võitleja kehakujule. Sõjamehel tuleb tihti kasutada lihtsaid ja käepäraseid vahendeid ning ajada läbi nende oskustega, mis tal parajasti on.

Esimeste asjadena vajavad kaitset käed ja pea. Käed saavad kõige rohkem tabamusi ja löök pähe või kaela kustutab võitleja üsna kindlalt ning võib olla surmav. Võitleja peab kindlasti kandam kindaid ja kiivrit. Tähtis on kaitsta ka kõiki liigesed, sest tabamus liigesesse teeb võitleja võitlusvõimeks ning saadud vigastus ei pruugi hiljem paraneda. Kehaturvis kaitseb siseorganeid raskete vigastuste eest, mis võivad osutada surmavaks.

Kindad

Käed on alati vastasele kõige lähemal ja saavad esimesena pihta, mõõgakätt on lihtne tabada. Reaalses võitluses saab kaitsemata mõõgakäsi rohkemal või vähemal määral viga juba esimeste löökidega, mis võitlejad vahetavad. Käelaba luud on väga peenikesed, neid on kerge purustada ja nii vastane võitlusvõimeks muuta.

Sõrmkindad

Sõjaolukorras, kus suurem osa ajast tuleb toimetada kõiksuguseid muid asju peale võitlemise, on kõige sobivamad pisut tugevamast nahast sõrmikud. Need kaitsevad juhuslike kriimustuste ja hõõrdumiste eest, mida rüseluses ette tuleb, ränga tabamuse puhul neist aga abi pole. Soomustatud sõrmikud pakuvad paremat kaitset ja terariist sellist kätt enam ei vigasta. Raskemate hoopide eest on soomussõrmiku kaitse keskpärane, väikesed plaadid ei suuda hoopide hajutada ja põrutus võib tekitada liigesevigastusi.

Labakindad

Labakinnas on võitluses mitmes mõttes parem kui sõrmik, kuid muid asju ajades tuleb see tavaliselt ära võtta. Kui tegemist on kahevõitluse või turniiriga, siis pole see nii oluline. Labakinda sees on sõrmed üheskoos, mis võimaldab kompaktsemat haaret relva käepideme ümber. Puuduvad õmblused ja materjalivoldid näppude vahel. Kinda pihuosa peab olema võimalikult õhukesest nahast ja kindlasti ilma voodrita. Käeseljal ja randmel seevastu peaks olema paks pehmendus ja selle peal nahast või plekist plaadid.

Mida suuremad on plaadid, seda paremini nad kaitsevad. Eriti massiivne plaat peaks kaitsma põialt, sest põidlaots asetseb üksinda teiste sõrmede peal ja saab tihti väga tugevaid tabamusi. Samal ajal muudavad suured plaadid ja paks polster käe kohmakamaks ja vähem painduvaks. Kui kinnas on liiga paks ja jäik, on mõõka raske käes hoida ning see kipub maha pudenema.

Olenevalt ehitusest pakub soomuslabak keskmist või väga head kaitset. Lihtsa labaku tegemine pole raske, kuid ka kaitse jääb siin keskpäraseks. Keerukas see, et nii mugavus kui kaitseomadused peavad olema kinda puhul maksimaalsed.

Gauntletid

Labakinda eriversioon on gauntlet, metallist või ka nahkplaatidest labakäe turvis, mis käib tavalise nahkkinda peale. Gauntleti eeliseks on see, et sisemist kinnast, mis kiiresti määrduv ja kulub, on lihtne vahetada. Miinuseks on tavaliselt üle peopesa jooksvad rihmad, mis halvendavad haaret mõõgapideme ümber.

Suletud gauntlet on kinnas, mille peopesa ei ole võimalik avada. See kas lukustatakse haarde sulgumisel relva ümber või on tegemist munataolise kopsikuga, mis asetseb mõõga käepideme ümber nagu käekorv. Kopsik võib olla nii metallist, kui ka nahast. Selline kinnas pakub kõige paremat kaitset ükskõik kui raske löögi vastu, sest on täielikult monoliitne. Puudub vajadus rihmade järele peopesas ja mõõka pole võimalik pillata. Küll aga pole võimalik sellise kindaga mitte midagi teha või haarata.

Käekorv

Keskajal, kui mõõgad laiemat kasutust hakkasid leidma, tekkis mõõgale ristraud, mis pakub võitleja sõrmedele juba olulist kaitset. Ristraud muutus aja jooksul laiemaks, kuueteistkümnendal sajandil hakati käepidemele kaitsvaid vidinaid veel juurde lisama. Seitsmeteistkümnendaks sajandiks arenes mõnedel relvadel, näiteks rapiiril ja *claymore* tüüpi mõõgal välja käekorv ning vajadus soomuskinda järele kadus. Saablitel on käekorv osaline, kaitstes peamiselt sõrmenukke. Tänapäevaks on välja mõeldud teisaldatav käekorv, mida on võimalik klambrite ja poltide abil ükskõik millise mõõga käepideme külge kruvida.

Kiiver

Pea saab lahingus kergesti pihta ja tabamus sinna võib lõppeda surmaga, sellepärast on kiiver sõjamehe kõige tähtsam kaitsevahend.

Kiiver võib olla kinnise näoga ja lahtise näoga. Kinnise näoga kiiver on turvaline, aga piirab oluliselt nähtavust alla ja külgedele, takistab hingamist ning kõrvaavade puudumisel ka kuulmist. Kinnine kiiver on hea turniiril, kus vigastusi püütakse vältida ja vastane on otse ees.

Lahtise näoga kiiver on sõjas parem. Kuna lahingus on kõige tähtsam üksuse koospüsimine, siis on külgvaade hädavajalik. Vahel tuleb pikalt joosta, lahtise kiivriga on kergem hingata ja jalgeesine on nähtav. Vedelikupuuduse vältimiseks peab jooma vett, vahel tuleb seda teha kiirkorras, ilma kiivrit eemaldamata.

Kuldne kesktee läheb alati turvalisuse ja mugavuse vahelt ning tuleb arvestada konkreetse olukorraga. Kahevõitluses tuleb enamus hoope külgedelt ja lahingumõllus seljatagant. Sellepärast on külgplaadid ja kuklakaitse olulised. Neid asjaolusid on silmas peetud Rooma kiivrite ehituse juures. Ninaturvisega kiiver oli üks levinumaid kiivritüüpe keskajal, see kaitseb ära mitmed näkku langevad hoobid. Kumbki neist mudelitest ei aita aga torke vastu,

samuti jääb alati võimalus hammastest ilma jääda. Visiiriga rüütlikiiver on hea, sest vajadusel saab näo kiiresti avada, suletult on kogu nägu kaetud.

Turniiril on soovitatav valida kiiver, millel kõik piirkonnad on enamvähem kaitstud. Tänapäeval kasutatakse muude näokaisete kõrval ka võrestikku, mille olulisteks eelisteks on hea nähtavus ja õhu vaba ligipääs. Võre tihedus oleneb sellest, kas torked on lubatud või mitte ja kui jäme on relva ots. Kõige tihedam võrk on moodsal vehklemismaskil.

Kiivrisisu

Tähtis on, et kiiver hästi peas istuks. Kiiври sisu võivad moodustada pingutatavad rihmad pealael, pehme müts või nende kahe kombineeritud variant. Rihmad on head, sest õhk saab kiiври sees liikuda, mistõttu ei ole nii palav ja kuuldavus on hea. Sellisel kiivril puudub aga toetus külgedelt, mistõttu ta kipub külglöökide puhul pendeldama. Paks müts võimaldab kiiвrit täpsemalt pähe sobitada ja summutab hästi lööke, kuid muudab olemise palavaks.

Väga olulised on kiiври kinnitusrihmad. Pottkiiвritel, mis istuvad täpselt pähe ja on eest ning tagant enamvähem võrdse kaaluga, kinnitusrihmasid alati ei kasutata. Eriti kui pottkiiver on nii suur, et toetub alumise servaga võitleja õlgadele. Igasuguste muude kiiвritüüpide puhul on kiiвrihmad hädavajalikud. Lõua alt jooksev rihm takistab kiiври peast kukkumist, kuid mitte selle simadele vajumist. Selleks, et kiiver ei vajuks silmadele või näkku tabanud löök ei paiskaks seda vastu nina, tuleb kasutada kuklarihma. Kuklarihm kinnitatakse kiiври kuklaosasse ning jookseb alumise huule alt üle lõua. Ideaalvariandis võiks olla kiiвril nii lõua alt, kui ka lõua pealt jooksev rihm või siis kombineeritud versioon nagu moodsatel sõjaväekiiвritel.

Polsterturvis

Kõige lihtsam turvis on paks vammus või kasukas. See kaitseb vähesel määral nii nüri relva, kui ka terariista eest. Karusnahk on kindlasti kõige vanem turvisematerjal. Linane või villane vammus laseb rohkem õhku läbi kui karusnahk ja selle sees pole nii palav. Spetsiaalselt võitlemiseks valmistatud paksu vammust nimetatakse gambesoniks. Gambesoni kasutatakse tihti pehmendusena mõne teist tüüpi turvise all.

Gambeson pakub sõjamehele kaitset hoopide, aga ka külma eest ning magades saab seda kasutada madratsina. Tavaliselt valmistatakse gambeson nii, et õmmeldakse kaks kihti riidet paralleelsete vertikaalõmblustega läbi ja topitakse tekkinud torud täis kas villa, lina, jõhvi või kaltsu. On ka läbiõmmeldud polstermaterjalist gambesone.

Kõige kõvem ja jäigem on kaltsu täis topitud gambeson, kuid see on ka kõige raskem ja ebamugavam. Väga hea on linase katttega gambeson, mis on lambavilla täis topitud. Läbinisti linase gambesoni sees pole nii palav ja märg, kuid kord läbi vettinud, ei taha see hästi kuivada. Märjalt vedelama jäetud gambeson läheb kergesti haisema ja pesta seda hästi ei saa. Tähtis on, et gambesoni käised oleksid kehatükist eraldi või ainult õlalt kergelt kinnitatud. Kaenla alt avatud vammus jahutab võitlejat ja käed saavad hästi liikuda.

Paksus vammuses võitleja eeliseks on turvise kerge kaal ja selle lihtne valmistusviis. Puudusteks on vähene kaitse, palavus ja vale ehituse puhul ka piiratud liikumine.

Nahkturvis

Paks nahk pakub võitlejale head kaitset. Nahk on väga vana turvisematerjal, seda kasutati juba ammu enne metalli kasutuselevõtmist. Võib oletada, et see on olnud kõige levinum turvisematerjal läbi ajaloo üldse. Nahkturvist võib kanda paksu vammuse peal, terariist ei tungi sellest nii kergesti läbi. Kõvaks keedetud nahk kaitseb hästi ka raskete relvade vastu, hajutades löögi suuremale pinnale. Nahkturvist võib kanda ka ilma paksu vammuseta. Siis ei ole nii palav, kuid kaitse tugeva põrutuse vastu pole nii hea.

Kuna nahk võib olla väga erineva paksuse ja kõvadusega, võib ka nahkturvis olla väga erinev. Vähest kaitset pakub juba pehmest nahast õmmeldud vammus. Paksem ja jäigem nahk enam nii hästi ei paindu ja ühes tükis seda kehale tõmmata ei saa. Väga levinud on paksust nahast vest ja käekaitsmed.

Nahkturvist võib asetada kehale kehakuju järgi väljalõigatud tükkidena, mis kinnitatakse rihmade või nööridega. Väga tihti kasutatakse väikestest nööride või naharibadega kokku köidetud nahatükkidest lamellturvist. Lamellturvise valmistamine võtab rohkem aega, kuid selle jaoks pole tarvis suurt tükki nahka, mille hankimine võib olla kulukas ja keeruline. Jäiga naha puhul on lamellturvis ka pisut paindlikum kui ühest nahatükist plaat.

Taimparknahka võib kõvastada, keetes seda vees või vahas. Vees keetmine annab kõige parema ja tugevama tulemuse, kuid tööprotsess on keerukas. Mesilasvahas keetmine on lihtne, kuid vahas keedetud nahk ei paku kaitset teravate relvade vastu. Samuti lähevad vahatatud kaitsmed väga kuumale päikese käes pehmeks ja tulle sattudes võivad isegi süttida. Kahjuks on iidsete nahakõvastamise võtted vajunud unustuse hõlma ja me ei tea, kuidas seda ennemuiste tehti.

Nahkturvist saab tugevdada ka sissepoole või peale needitud metalldetailidega, paljude metallist turviste puhul on nahk alusmaterjaliks. Nahkturvise eeliseks on tema kerge kaal ja teatav paindlikus, samuti materjali kergem töödeldavus võrreldes metalliga. Terariist võib aga nahkturvise läbistada.

Rõngassärk

Rõngassärk pakub head kaitset teravate relvade eest. Teadaolevalt kasutasid Euroopas rõngasrüüd esimesena keldid juba enne meie ajaarvamist, nendelt võtsid selle üle roomlased. Varasemal keskajal oli see kõige tüüpilisem raskes varustuses sõdalase või rüütli turvis. Vähemal või enamal määral on rõngassärki kasutatud kõikjal Euroopas ja Aasias.

Tavaliselt kantakse rõngassärki paksu vammuse peal, kuid seda saab kanda ka varjatult riiete all. Rõngassärki peal võib kanda nahast või plekist plaatturvist, keskaja teisel poolel oli kombeks kanda rõngassärki peal värvilisest riidest tabardit. Hiliskeskaja plaatrüüdel kasutati rõngaskoest detaile liigeste sisekülgede kaitsmiseks.

Rõngassärk on hea lahingturvis. See katab kogu keha, võimaldades samal ajal hästi liikuda, laseb tuult läbi ja selles ei hakka palav. Rõngaskude kaitseb hästi lõigete ja kergete torgete eest, lahtine haav võib välitingimustes halvaks minna ja niimoodi tühise kriimustuse läbi sõduri võitlusvõimetuks muuta.. Kokkupanadult ei võta rõngasrüü eriti ruumi ja mahub vajadusel selga erinevas moodsus võitlejatele.

Rõngassärgi eelisteks ongi tema kompaktsus ja universaalsus. Selle valmistamine on lihtne, ehkki aeganõudev ja traadijuppe on alati lihtsam hankida kui suurt tükki plekki. Vanal ajal, kui kvaliteetset terast oli vähe, neediti kõik rõngad otstest kokku. Tänapäeval valmistatakse rõngassärke ka vedruterasest või vedruseibidest, mis on niivõrd tugevast materjalist, et rõngad püsivad ka neetimata vormis. Rõngassärgi puudusteks on tema suur kaal ja vähene kaitse raskete hoopide eest. Ka suure oda torge võib rõngassärgi läbistada.

Lamellturvis

Väikestest plaadikestest kokkukõidetud lamellturvist kasutasid juba sumerid ja egiptlased, hiljem peamiselt idapoolsed rahvad - avaarid, mongolid, venelased ja Bütsantsi rahvad. Alguses olid plaadikesed luust või pronksist, hiljem rauast. Lamellrüüsid on leitud ka viikingite muistsetest asundustest. Kõige levinum lamellturvis on soomusvest, mida kanti tavaliselt vammuse peal.

Veidi erinev variant lamellturvisest on kalasoomuseid meenutavatest plaadikestest soomusrüü, mille plaadikesed on ülemisest servast alusmaterjali külge needitud. Roomlased võtsid selle tõenäoliselt üle pärslastelt.

Lamellturvis paistab silma heade kaitseomaduste poolest nii terariista, kui ka raske relva vastu. Selle valmistamiseks saab kasutada väikeseid metallitükke, mida on kergem hankida kui suurt plaati. Lamellturvise miinuseks on selle üliiraske kaal.

Plaatturvis

Kõige paremat kaitset pakub suur metallplaat, mis hajutab löögi laiale pinnale. Plekist rinnaplaate ja säärekaitsmeid kasutasid juba vanad kreeklased ja roomlased. Varasematel ajastutel olid need pronksist, hiljem terasest. Peale Rooma impeeriumi lagunemist kadus plaatturvis mõneks ajaks pildilt, kuna selle valmistamine oli väga kulukas ja töömahukas. Kolmeteistkümnendast sajandist alates hakati taas kasutusele võtma üksikuid plekist turvisedetaile. Neljateistkümnendal sajandil tuli moodi kanga või naha alla needitud plaatidest brigantiin, viieteistkümnenda sajandi lõpuks arenes välja kogu keha kattev terasest plaatturvis. Rinnaplaat ehk kürass oli kohati kasutusel veel kahekümnenda sajandi alguses.

Plaatturvise valmistamine on keerukas ja see sobib vaid kindlate mõõtudega võitlejale. Soomusplaatide paksus võib olla väga erinev. Õhuke raud läheb kergelt lõmmi, paks plaat on väga raske. Plaatturvise eelis on tema ülim kaitse nii nüri kui terava relva eest. Peamisteks puudusteks on raske kaal ja keeruline valmitusviis, samuti on plaadiga keeruline kaitsta liigete sisekülgi. Vaatamata oma kaalule on plaatturvis väga mugav ja igasugused jutud rüütlistest, kes pikali kukkudes ise püsti ei saa, on täielik absurd.

Turniiriturvis

Turniiriturvis peab olema võimalikult turvaline, sest võitlejate eesmärk on rammu katsuda, mitte üksteist vigastada. Kõige turvalisem turniiriturvis arenes välja viieteistkümnendaks sajandiks, see oli plaatturvis ehk raudrüü.

Turniiril on tavaliselt keelatud torked ja liiga ohtlikud löögid, mis sõjas just iseäranis tulusad oleks. Samuti on turniiridel heaks kombeks, et lüüakse sinna, kus on turvis, kuna pärisvõitluses vastuoksa otsitakse kaitsmata kohti. Samas, kui lubatud löögipiirkond on kaitsmata, ei saa kellelegi ette heita, kui ta sinna lööb.

Vahet peab tegema kahevõitluses ja massilahingus kasutatava turvise vahel. Kahevõitluses asub vastne otse ees ja löögi alla satuvad peale pea ning mõõgakäe veel õlad, puusad ja reied. Eriti need, mis jäävad vastase relvapoolsele küljele. Nimetatud kohti tambitakse pidevalt ja kõvasti, soovitatav on kaitsta need paksema soomusega. Tõenäoline ei ole saada lööke seljatagant, kus võib kaitse viia miinimumini, et vähendada varustuse kaalu. Turniiriturviste valmistamisel on varustuse kergemaks muutmiseks kasutatud nahkdetaile, õhemat või augustatud plekki ja võrestikku. Tänapäeval kasutatakse ka plastikut.

Massilahingus sajab lööke igast suunast nagu rahet, sellepärast peab võitleja olema paremini kaitstud. Väljastpoolt nägemispiirkonda tulnud ootamatud löögid on iseäranis ohtlikud. Hoobid seljatagant viivad kergesti tasakaalust välja ja võivad tabada liigeste vahekohtadesse, mida eestpoolt ründamisel kunagi ei juhtu. Samuti on kahevõitluses löögid enam või vähem konkreetseid, kuna massilahingus ollakse tihti kesk huupi lahmivate raskete relvade möllu.

Täiesti omaette kategoria moodustavad ratsariütlite turniiriturvised. Kuna piigivõitluses oli nagu lubatud löögipiirkond, siis sellise turvise kiiver oli suletud näoga ja tihti koguni ühes tükis kaelakaitse ja kurrassiga - kaelast täiesti liikumatu. Mõnel puhul sai rüütel kiivrist välja vaadata vaid pead etepoolse kallutades, püstiasendis kattis terasplaat kogu näo. Selline turvis oli ainult platsil võitlemiseks ja sõjaliseks otstarbeks täiesti kasutu - liigselt piiratud nähtavuse ja liikuvuse tõttu.

Sõjaturvis

Sõjaturvis on olnud läbi aegade erinev, kuid sellel on mõningaid ühiseid jooni. Sõjas on võimalik saada tabamusi kõikjale, surmav hoop tuleb tavaliselt väljastpoolt nägemisulatust, kõige suurema tõenäosusega seljatagant. Soovitatav on kaitsta kõiki kehapiirkondi, kuid mitte väga raskelt, sest samal ajal on tähtis kiiresti liikuda, hästi näha ja kaua vatu pidada. Raskem turvis katab eelkõige piirkondi, kuhu saadud haav võib olla surmav - rindkeret, kõhtu ja pead.

Lahingvarustus on alati kergemast ja õhemast materjalist kui turniiriturvis. See on tavaliselt ilma kaela- ja jalakaitsmeteta ning lahtise näoga, juhul kui ei ole tegemist erilise raskejalaväe üksusega, kes on üleni soomustatud. Säärekaitsmete puudumine ei tähenda, et jalgadesse ei löödud. Otse vastupidi, Visby lahinguhaudadest leitud skeletid on peaaegu kõik purustatud jalgadega. Paljad sääred olid vajalikud üksuse kiireks liikumiseks. Vajadusel tuli ka magada

turvise, mis on jäiga kaelaturvisega peaaegu võimatu. Lahtine kiiver võimaldas peale hea nähtavuse ja hingamise ka vajadusel juua ja süüa seda peast võtmata. Samuti on turniirilabaku või raudkopsikuga võimatu teostada sadat ja üht igapäevast toimingut, selle käest võtmiseks pole aga lahingolukorras aega. Rõngassärk on väga tüüpiline näide sõjaturvisest - see annab hästi liikuda, ventileerib ja on transportimisel kompaktned.

Kaasaegsed turvised

Kuna turvise valmistamine on igal ajal olnud keerukas ja kallis, on seda peamiselt kasutanud eliitüksused. Suurtükiliha on alati odav ja keegi ei hakka tema peale kallist varustust raiskama. Samuti ei ole raske ning kallihinnaline kaitsevarustus sobiv sisside ja geriljavõitlejate jaoks. Turviseid sobib pigem kasutada hästikindlustatud positsioonide hoidmisel kehvasti relvastatud arvuka vaenlase vastu.

Ehkki turvis kaotas tulirelvade laiema leviku tõttu suure osa oma tähtsusest, pole see tegelikult kunagi päriselt kadunud. Kiiver on enamalt jaolt ikka kuulunud sõduri varustuse hulka. Kürassid ehk rinna- ja seljaplaadid olid kasutusel nii Napoleoni sõdades, kui ka Ameerika kodusõjas. Prantsuse kürassiirid osalesid Esimeses Maailmasõjas, samuti oli paksust soomusest raske rinnaplaat olemas saksa jalaväe varustuse hulgas. Omaette teema on soomustatud sõjamasinad, mis mõnes mõttes kannavad samuti turvist.

Tänapäeval kasutatakse väga palju väga erinevaid turviseid – kuulivestid, killuvestid, demineerijate ja märulipolitsei varustus. Juurde on tulnud uusi materjale – alumiinium, titaan, plastik, fiiber ja kevlar. Turviseid kasutavad peale sõjaväelaste ja politsei ka kosmonaudid, mootorratturid, ekstreem- ja kontaktsportide harrastajad, ajalooliste võitluskunstide taaskehastajad.

Versioon 07.05.2010

<http://turm.ee/voitlusklubi>